

A. Protsiuk, Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CICERO AND THE US POLITICAL CULTURE OF THE 18TH–19TH CENTURIES

This article covers the role of Ancient Roman statesman and intellectual Marcus Tullius Cicero in the culture of the United States of America during the 18th and 19th centuries, particularly his influence on the formation of democracy in the US. While the recent decades have witnessed the increasing scholarly attention to the impact of Cicero on the early political culture of the US, the body of historical research, especially the Ukrainian one, lacks general analyses of Cicero's role in the American political system during the emergence of the American state and its existence on the early stages of its history. After a general overview of the historical context of Cicero's biography and legacy, this article pays a particular attention to his impact on the creation of United States democracy. A significant number of Cicero's ideas, more or less, had been reflected in the concepts which defined the newly created American democracy. The most important concepts in this regard are the ideas of a republic government, private property, just laws, and forms of state structure. Apart from the general importance of Cicero's ideas for the early American democracy, Marcus Tullius Cicero himself was a notable example for some Founding Fathers of the US, especially for the 2nd President John Adams. During the 19th century, Cicero continued to play a significant role in the American society, specially in the fields of education and public speaking.

Key words: Marcus Tullius Cicero, early US history, American culture, Founding Fathers of the US, US democracy.

УДК 930.2:341.43(=161.2:71)"1967"
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.13>

Р. Сіромський, канд. іст. наук, доц.
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

"ВЖИВАЮТЬСЯ ЗАХОДИ З ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ": СПРАВА БОРИСА ДОЦЕНКА 1967 РОКУ

На основі неопублікованих архівних матеріалів та друкованих джерел висвітлено епізод із неповерненням у 1967 р. зі стажування в Едмонтоні старшого наукового співробітника лабораторії ядерної фізики Київського державного університету імені Тараса Шевченка Бориса Доценка. Наприкінці свого перебування в Альбертському університеті, несподівано для багатьох, стажер попросив політичного притулку в Канаді. Свій крок науковець пояснював причинами як політичного, так і професійного характеру. Міністерство закордонних справ СРСР вдалося до низки заходів, покликаних повернути "втікача", у т.ч. до тиску на канадську владу. Ректорат Київського університету скерував президенту Альбертського університету телеграму протесту з приводу "провокаційних дій" щодо їхнього стажера. Після невдалих спроб співробітників радянського посольства в Оттаві переконати фізика повернутися до Києва, КДБ вдався до використання "сімейного чинника" (зворушливі листи від дружини та матері). Попри заклики офіційної Москви повернути Б. Доценка, канадський уряд посилався на право людини обирати місце проживання і продовжив йому візу. Щоби якось пояснити факт неповернення вченого, був використаний широко апробований метод усебічної компрометації. Загалом, втеча Б. Доценка завдала радянській системі іміджевих втрат і зумовила припинення практики обміну науковцями між Альбертським та Київським університетами.

Ключові слова: Борис Доценка, Київський університет, неповернення, КДБ, політичний притулок, Канада.

Зважаючи на закритість країни й обмеження вільного виїзду, в історії Радянського Союзу втечі/неповернення під час легального перебування за кордоном стали однією з найреальніших можливостей перебратися за залізну завісу. Мотиви таких дій, що підпадали під статтю кримінального кодексу і трактувалися як зрада батьківщині, були різноманітними – від глибоко особистих до ідейно-політичних. Ці люди ризикували своєю репутацією, родиною, друзями і навіть життям. З-поміж десятків осіб, котрі свого часу успішно перебралися на Захід, були митці, спортсмени, вчені і навіть співробітники спецслужб. Здебільшого, "неповерненці" ("невозвращенцы") шукали політичного притулку в США, хоч окремі знаходили прихисток і в інших країнах Заходу.

У 1960-х роках фіксуємо два гучних випадки неповернення до Радянського Союзу науковців, котрі попросили політичного притулку в Канаді. Перший такий випадок трапився 1961 р., коли цю заокеанську країну відвідала група радянських вчених, один з яких – хімік й інженер Михайло Ключко (1902-1986) – попросив політичного притулку. Свої дії він пояснював "засиллям брехні і проблемами самовираження в СРСР" [4, арк. 163]. Другим випадком неповернення у 1967 р. стала справа українського фізика Бориса Доценка. Старший науковий співробітник лабораторії ядерної фізики Київського державного університету імені Тараса Шевченка, під час завершення терміну перебування на стажуванні в Альбертському університеті в м. Едмонтон (на восьмому місяці з десяти) звернувся

до канадського Імміграційного комітету з проханням надати йому політичний притулок [8].

Борис Борисович Доценка народився 1926 р. у Києві. У школу пішов у м. Єфремов Тульської області РСФСР (1934 р.), куди переїхала сім'я, а вже через два роки разом із батьками опинився у Москві [1, арк. 4]. В роки війни навчання довелося продовжити у Барнаулі (Алтайський край). Упродовж квітня 1942 – листопада 1943 р. Б. Доценка працював електриком на ТЕЦ Барнаульського меткомбінату. У листопаді 1943 р. він розпочав проходження курсів молодших лейтенантів у Красноярському військовому окрузі, однак в лютому 1944 р. через отриману контузію був комісований за станом здоров'я [1, арк. 23в] (з етичних міркувань діагноз не вказуємо – Р.С.). Після цього Б. Доценка недовго працював слюсарем-електриком у тресті "Енерготекстиль" в Барнаулі. В рамках реєвакації у березні 1944 р. сім'я переїхала до Харкова, а невдовзі – до Києва [1, арк. 4]. Тут, завдяки проходженню екстернату при Київському університеті (червень – вересень 1945 р.), Б. Доценка отримав атестат зрілості. На цьому переїзди не закінчилися, бо батька за лінією Академії Наук УРСР відрядили на роботу до Львова, і 8 жовтня 1945 р. Б. Доценка скерував листа ректорові Львівського університету з проханням зарахувати його на перший курс фізико-математичного факультету (фізичний відділ). Через три тижні питання із зарахуванням на нове місце навчання успішно вирішили і Б. Доценка приєднався до сім'ї у Львові, де проживав на вул. Кармалюка 9 / кв. 1 [1, арк. 23в].

Упродовж свого навчання у Львові Б. Доценко був успішним студентом, про що свідчать оцінки в заліковій книжці. Виробничу практику протягом жовтня – грудня 1949 р. він відбував у Ленінграді, де завершував написання дипломної роботи, присвяченої теорії діелектричних втрат. Влітку 1950 р. Б. Доценко з відзнакою закінчив Львівський університет, отримавши диплом за спеціальністю "фізика". З огляду на подальші перипетії, пов'язані з тим, що в Радянському Союзі називали "зрадою батьківщини", наведемо цитату з характеристики випускника, підписану деканом і парторгом факультету: "Політично грамотний, морально стійкий, відданий справі партії Леніна-Сталіна. В майбутньому буде чудовим спеціалістом" [1, арк. 22]. До слова, на час закінчення навчання у Львівському університеті Б. Доценко був кандидатом у члени ВКП(б), а членом правлячої партії став 1965 р., тобто за два роки до свого неповернення з Канади.

Після навчання у Львівському університеті молодого спеціаліста скерували на роботу вчителем у с. Микулинці Тернопільської області, однак вже у 1951 р. він вступив до аспірантури фізичного факультету Московського університету. У 1954 р. Б. Доценко успішно захистив кандидатську дисертацію з фізико-математичних наук. Приблизно тоді ж влаштував й особисте сімейне життя. Після трирічної роботи в Академії Наук СРСР, де вчений досліджував властивості міжконтинентальних та космічних ракет, Б. Доценко переїхав до Києва, де зайняв посаду керівника ядерної лабораторії Інституту фізики АН УРСР [11, р. 1-2], а згодом став старшим науковим співробітником лабораторії ядерної фізики Київського університету. Саме звідси наприкінці 1966 р. він відбув на стажування до Альбертського університету, звідки відмовився повертатися.

Згідно із затвердженнями ЦК КПРС пропозиціями (зауважимо, не КПУ – *Р. С.*), Міністерство закордонних справ СРСР і КДБ майже відразу взялися за підготовку повернення Б. Доценка: "По лінії МЗС СРСР, КДБ при РМ СРСР і КДБ УРСР вживаються подальші заходи до повернення Доценка на Батьківщину" [3, арк. 191]. Канадські урядові джерела повідомляли, що дві особи з радянського посольства двічі приїжджали до Едмонтона, щоби у ввічливих, але наполегливих розмовах переконати фізика змінити своє рішення [5]. На вимогу посольства СРСР в Канаді 6 вересня 1967 р. в Едмонтоні відбулася зустріч радянських дипломатів з Б. Доценком. Усвідомлюючи ризики від зустрічі з ними наодинці, фізик відмовився від такої пропозиції і зустріч відбувалася у присутності керівника департаменту імміграції провінції Альберта й професора Альбертського університету Ореста Старчука. Тоді він у черговий раз заявив, що повертатися немає наміру, а під час зустрічі "сильно хвилювався, декілька разів плакав" [3, арк. 139–140]. Радянські представники намагалися переконати, що Б. Доценко "піддався обману і шантажу, під впливом яких прийняв необачне рішення залишитися за кордоном, [і] що шлях для повернення на Батьківщину йому завжди відкритий" [3, арк. 140]. Прохання про подальші зустрічі канадська влада категорично відкинула. Радянський уряд через своє посольство в Оттаві й надалі вимагав у Канади видачі Б. Доценка й обурювався продовженням терміну його перебування [9].

Коли ж переконання радянських дипломатів не спрацювали, було вирішено використати чинник батьків – листи від матері, яка закликала сина отямитися. В одному з таких листів від 1 жовтня 1967 р. йшлося: "Ми не можемо собі уявити, що ти міг це зробити при

здоровому глузді і тим паче за власним бажанням. Ми не можемо уявити собі, що наш син міг відмовитися від Вітчизни, дітей, батьків, друзів! Ми ж знаємо тебе, як патріота, хорошого батька, доброго сина... Дорогий синочку! Ми все більше і більше переконуємося, що це результат твого важкого забою голови в 1943 році... Не бійся. Все правильно зрозуміють (в копії листа ця фраза підкреслена – *Р. С.*). Приїдеш, відпочинеш, підлікуєшся і знову будеш працювати над своєю докторською дисертацією" [3, арк. 418–419].

В листі на адресу чинного тоді прем'єр-міністра Лестера Пірсона мати Б. Доценка особливо наголошувала на неадекватності сина під час прийняття ним рішення залишитися в Канаді. Зважаючи на те, що матерям переважно не властиво визнавати за дітьми ті чи інші вади і тим паче називати свою дитину "неповноцінною людиною", а також виділення подібних фрагментів в копіях листів [3, арк. 423], можемо припускати, що це справа рук співробітників КДБ. Цікавим виглядало і засереження канадському прем'єрові, що "наслідки травми його мозку, за життя в Канаді, прогресуватимуть" [3, арк. 424]. Виникає закономірне питання: невже в СРСР Б. Доценко мав негайно і дивним чином "одужати"? Щоби виправдати неповернення фізика, КДБ вчепився за інформацію про отриману в 1943 р. Б. Доценком травму, мовляв, хто ж нормальний покидає країну Рад? Все це зумовило, як пізніше висловився сам Б. Доценко, "психологічну смерть його сім'ї" [13]. У пізніших спогадах "втрату віри в інших" він пояснював тим, що довідався, буцімто його батько і дружина ще до поїздки в Канаду доносили на нього в КДБ [18] (до слова, батько не приховував, що, живучи у свій час в Києві, співпрацював з радянськими спецслужбами).

Іншого характеру був лист від дружини, котра попри сімейні розходження з чоловіком, намагалася наголошувати на батьківських обов'язках: "Ти залишив мені двох маленьких дітей і не уявляєш собі, скільки душевних і фізичних сил я віддаю дітям... І невже ти хочеш, щоби їм все життя було соромно за тебе і вони ходили з опущеними голівками?... Боря, допоки не пізно переглянь своє рішення. Прошу зробити це заради наших дітей" [3, арк. 420–422]. Очевидно, подібні звернення не розчулили Б. Доценка, бо він звернувся у радянське посольство з проханням розлучити його з дружиною Клавдією (з'являлася також інформація про його прагнення забрати з Києва старшу доньку) [5].

Співробітники КДБ вивчали мотиви науковця "зрадити батьківщині", визначивши три основні причини: 1) незгода з радянським устроєм і національною політикою в УРСР; 2) відсутність перспектив, як вченого; 3) подружня невірність дружини [3, арк. 139] (у подружжя було дві дочки, найменша – 1965 р. н.). Що цікаво, професійні причини сам Б. Доценко намагався ставити вище політичних, хоч поняття "академічної свободи", очевидно, варто розглядати і в політичному контексті [20]. Україномовна американська газета "Свобода" сухо констатувала: "Колишній шеф нуклеарних науковців при Українській Академії Наук в Києві, Борис Доценко, прохав канадські імміграційні власті дозволити йому залишитись на постійне в Канаді, з уваги на академічну свободу... Науковець відмовився говорити про те, чи він залишив в СССР кого з родини, але додав, що в цьому відношенні не має комплікацій (ускладнень – *Р. С.*). Перед своїм виїздом з України Доценко був головою всіх нуклеарних лабораторій при державному університеті в Києві" [7].

Інше питання, яке цікавило КДБ, чи Б. Доценко радився щодо свого рішення в Києві. Як показують наявні документи, спецслужби не виявили таких людей. Сам фізик вже в Канаді подавав суперечливу інформацію: раз він твердив, що радився з друзями про своє рішення, але їхніх прізвищ не вказав, а в інтерв'ю "Globe and Mail" заявив, що ні з ким не обговорював своїх планів у Києві [19]. Співробітники КДБ 9 і 11 вересня 1967 р. провели допит дружини Б. Доценка – Клавдії, котра заявила, що не може збагнути того, що трапилось. 26 липня вона отримала від чоловіка листа, змістовно "теплого і лагідного", де про намір залишитися в Канаді нічого не вщувало. Це дозволило кадебістам констатувати, що Б. Доценко "до виїзду в Канаду зрадницьких намірів не виношував, будь-яких нездорових думок стосовно політичних питань вона від нього ніколи не чула, він був патріотом нашої країни, за характером чесний, правдивий, вірний своєму слову, вельми захоплювався наукою, до кар'єри і матеріального збагачення не прагнув" [3, арк. 190]. Відкинувши політичні мотиви, Клавдія Доценко припустила, що чоловіка могли втягнути в якусь "любовну історію" [3, арк. 191]. Декілька днів по тому – 11 і 12 вересня 1967 р. – співробітники КДБ допитали в Ужгороді батьків Б. Доценка – Бориса Петровича і Віру Василівну. Батько, кандидат технічних наук, колишній викладач Львівської Політехніки, неповернення сина з Канади пояснював сімейними негараздами та створенням хороших умов для наукової роботи [3, арк. 191].

Природно, в епіцентрі скандалу опинився й Київський університет, адже Б. Доценко там працював. Після погодження з органами безпеки та ЦК КПУ, 9 вересня 1967 р. ректор Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, академік Іван Трохимович Швець (1955–1969) скерував президенту Альбертського університету (Едмонтон) професору Волтеру Джонсу телеграму протесту з приводу "провокаційних дій" щодо їхнього стажера. У ній йшлося: "Ректорат Київського університету глибоко обурений провокаційними діями ворожих сил, котрі прагнуть використати культурний обмін і дружні зв'язки, що склалися між нашими університетами. Ми вкрай здивовані тим, що досі керівництво університету не повідомило нам про долю стажера Доценка і не здійснило заходів для припинення ворожих дій з боку певних організацій. Ненормальна ситуація, створена навколо наших людей і позиція керівництва Альбертського університету, а також осіб, котрі очолюють науковий обмін, ставлять під сумнів можливість подальшого підтримання дружніх відносин і наукових зв'язків, що склалися між нашими університетами. Ми сподіваємося, товаришу президент, що надалі будуть створені необхідні умови для нашої співпраці й впевнені у тому, що Ви зробіти все можливе для повернення нашого стажера на Батьківщину" [3, арк. 193–194].

Відповідь з Едмонтону ректор Київського університету отримав 11 вересня 1967 р. У ній зазначалося: "Я отримав Вашу телеграму щодо Доценка і запевняю Вас, що його рішення залишитися тут в Канаді було продумане до його приїзду в цю країну і що це не є результатом тиску з боку будь-якої особи чи організації тут. Я змушував його повернутися, оскільки ми не хочемо, щоб він залишався тут, що б суперечило умовам угоди між нашими університетами. Та він відмовляється повертатися. Я повністю розумію Ваше розчарування через це рішення і розумію Ваші почуття, що обмін потрібно припинити. Ми не пришлемо ні містера Лоріна, ні міс Тові в Київ цього року і припускаємо, що Ви не пришлете містера Білодіда, ні студента

англійської філології. Очевидно, і професору Олексюку не варто також приїжджати як запрошеному професору педагогіки. Я дуже шкодую про все, що трапилось, але жодна вина не повинна лягати на мене чи на будь-кого з моїх колег в університеті. Будь-ласка, повідомте мене про свої побажання щодо Олексюка якомога швидше" [3, арк. 194–195].

Зазначимо, що після цього інциденту програма обміну науковцями між Київським та Альбертським університетами була припинена, а канадській стороні довелося виправдовуватися, що "переманювання" інших вчених "не є офіційною лінією" [14, р. 79].

Інформація про те, що Б. Доценко побажав залишитися в Канаді, з'явилася у публічному просторі майже через місяць після його рішення. Радіостанції *Canada* та *BBC* 6 жовтня 1967 р. не тільки передали цю новину, але й подали інтерв'ю фізика, в якому той повідомив, що "прагне залишитися в Канаді через причини, як політичного, так і професійного характеру" [3, арк. 416]. Того ж дня у відділ наукових зв'язків із закордонними організаціями Президії АН УРСР звернувся кореспондент агентства *Associated Press*, котрий цікавився особою Б. Доценка. Як ішлося у повідомленні КДБ, "американському кореспонденту в отриманні інформації про Доценка під благовидним приводом відмовили" [3, арк. 417]. Зауважимо, що Президії АН УРСР і ректорату Київського університету рекомендували не давати закордонним журналістам про Б. Доценка жодної інформації. Тим часом, 7 жовтня 1967 р. статтю про Б. Доценка опублікувала впливова канадська газета "Globe and Mail" під красномовним заголовком "Червоному" вченому надано право притулку на рік під наглядом канадської поліції". Журналіст газети не приховував того, що Б. Доценко висококваліфікований учений і для Канади зайвий не буде [19]. У розсекреченій 2000 р. інформації Центрального розвідувального управління (ЦРУ) США знаходимо добірку матеріалів про наукову діяльність Б. Доценка, у т. ч. анотації його наукових публікацій початку 1960-х років [16]. Після переїзду вченого до Канади, ЦРУ, ймовірно, стежило за ним (можливо, у співпраці з канадськими спецслужбами), свідченням чого є зібрана інформація з різних за походженням джерел [15].

Спершу канадські органи влади дозволили Б. Доценку залишитися на один рік, щоб вирішити як діяти далі (візу продовжили до вересня 1968 р.) [6]. Така практика була властива для перебіжчиків з-поза "залізної завіси", оскільки канадська влада потребувала часу для збору додаткової інформації про людину, яка просила політичний притулок. Б. Доценко заявив, що якщо б Канада не надала йому права на постійне проживання, він би звернувся з цим проханням до будь-якої іншої країни, яка не належала до радянського блоку [4, арк. 34]. В іншому випадку він визнавав, що "політична система Канади більше відповідає... [його] власним переконанням" [4, арк. 161]. Як би там не було, Б. Доценко демонстративно відіслав паспорт громадянина СРСР до радянського консульства [17, р. 11]. Зрештою, і радянська сторона відмовилася від ідеї його повернення. Втім, надання політичного притулку розчарованому фізику, поруч зі "шпигунськими війнами", взаємним висиланням дипломатів, невдоволенням Москви рівнем захисту посольства СРСР в Оттаві під час святкування 50-ї річниці приходу більшовиків до влади у 1967 р., призвело до чергового погіршення канадсько-радянських міждержавних відносин [2, с. 86].

Коли закінчилося стажування Б. Доценка в Едмонтоні й не знайшлося вакантного місця в одному з канадських університетів, фізик вимушено влаштувався вчителем середньої школи на околиці м. Єловнайф [17, с. 11] (арктична частина Канади). Однак невдовзі Б. Доценко знайшов роботу в Торонтському університеті [6, с. 27]. Сприйняття Б. Доценка в Канаді було неоднозначним: дехто бачив у ньому радянського шпигуна, спеціально засланого із завданням за океан [12]. Дійшло до того, що у своєму виступі про науку в СРСР в березні 1971 р. у Торонтському університеті Б. Доценко був змушений переконувати, що не шпигував на користь Москви [10]. Щоби пережити розрив з родиною, учений повернувся до християнства й долучився до місцевої анабаптистської деномінації. Крім того, він викладав математику у Лютеранському університеті Ватерлоо (Онтаріо) [13]. Переосмислюючи життя з християнських засад, Б. Доценко визнавав, що вірив у правдивість комуністичної ідеології, але розчарувався, дізнавшись про мільйони людей, знищених сталінським режимом.

Отже, неповернення фізика Бориса Доценка завдало іміджевих втрат Радянському Союзу. Спроби повернути радянського громадянина з боку посольства СРСР видалися невдалими і продемонстрували, що Канада не піддаватиметься тиску і не йтиме на поступки. Справа Б. Доценка зумовила припинення практики обміну науковцями між Альбертським та Київським університетами й була одним із чинників, що ускладнив відносини між Оттавою і Москвою.

Список використаних джерел:

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ), ф. Р-119, оп. о/с "Д", спр. 968 (Особова справа Доценка Бориса Борисовича), 23 арк.
2. Взаємини з Канадою погіршилися // Ми і світ. – Листопад-грудень 1967 (Ч. 141). – С. 86.
3. Галузевий державний архів Служби Безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 16 (Секретаріат ГПУ-КДБ УРСР), оп. 1, спр. 963 (Документи (повідомлення, доповідні) КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ про: результати оперативно-слідчої роботи; поточну оперативну обстановку; антирадянські прояви на місцях та надзвичайні події... тощо, 19.08.1967–09.10.1967), 379 арк.
4. ГДА СБУ, ф. 16, оп. 1, спр. 964 (Документи (повідомлення, доповідні) КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ про: результати оперативно-слідчої роботи; поточну оперативну обстановку; антирадянські прояви на місцях та надзвичайні події; розшук агентів інорозвідок... тощо, 10.10.1967–31.10.1967), 295 арк.
5. Гомін України. – 4 листопада 1967.
6. Д-р Доценко у Торонтському університеті // Екран. – Липень-жовтень 1970 (Ч. 52–53). – С. 27.
7. Свобода. – 7 жовтня 1967.
8. Український голос. – 11 жовтня 1967.
9. Український голос. – 18 жовтня 1967.
10. Український голос. – 17 березня 1971.
11. Scientists Who Believe: 21 Tell Their Own Stories. Ed. by Eric C. Barrett & David Fisher. – Chicago: Chicago Moody Press, 1984. – 208 p.

R. Siromskiy, PhD in History, Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

"MEASURES ARE TAKEN TO RETURN TO THE HOMELAND": BORYS DOTSENKO CASE OF 1967

In the article, based on unpublished archival materials and printed sources, an episode with defection in 1967 with an internship in Edmonton by a senior researcher at the Laboratory of Nuclear Physics at the Kyiv Taras Shevchenko University Borys Dotsenko is covered. At the end of his stay at the University of Alberta, unexpectedly, trainee asked for political asylum in Canada. The scientist explained his step by reason of both political and professional nature. The Ministry of Foreign Affairs of the USSR succeeded in a series of measures designed to return the "nonreturnees" ("nevozvrashtchenets"), including pressure on Canadian authorities. The rector of the University of Kyiv sent a telegram to the president of the University of Alberta on "provocative actions" concerning their trainee. After unsuccessful attempts by the staff of the Soviet Embassy in Ottawa to persuade the physicist to return to Kyiv, the KGB resorted to the use of a "family factor" (touching letters from his wife and mother). Despite appeals from the official Moscow to return B. Dotsenko, the Canadian government referred to the human right to choose a residence and extended the visa. To somehow explain the fact of non-return of the scientist, a widely accepted method of total compromise was used. In general, the flight of B. Dotsenko caused the Soviet system of image losses and led to the cessation of the practice of exchanging scholarship between the University of Alberta and Kyiv.

Key words: Borys Dotsenko, Kyiv University, defection, KGB, political asylum, Canada.

12. Former Yellowknifers reflect as childhood home comes down [Electronic source] // Available from: <https://www.cbc.ca/news/canada/north/yellowknife-home-deweerd-1.3574320> Дата звернення: 17.10.2018.
13. Lakeland Ledger. – January 6, 1973.
14. Lupul M. The politics of multiculturalism: A Ukrainian-Canadian memoir / Manoly Lupul. Edmonton; Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2005. – 508 p.
15. Russian A-Expert Says He Is Staying in Canada [Electronic source] // Available from: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP75-00001R000400110006-6.pdf>. Дата звернення: 12.10.2018.
16. Scientific abstract Dotsenko B. B. – Dotsenko N. S. [Electronic source] // Available from: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86-00513R000411020020-1.pdf> Дата звернення: 12.10.2018.
17. Soviet Atom Expert asks Canada Home // Екран. – Травень-серпень 1969 (Ч. 45–46). – P. 11.
18. Svoboda. – September 26, 1970.
19. The Globe and Mail. – October, 7, 1967.
20. The Windsor Star. – October 6, 1967.

References:

1. Arkhiv Lvivskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Franka, fond R-119, opys o/s "D", sprava 968 (Osobova sprava Dotsenka Borysa Borysovycha), 23 arkushi.
2. Vzaiemyny z Kanadoiu pohirshlytsia. (1967). *My i svit*, 141, 86. [In Ukrainian]
3. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby Bezpeky Ukrainy, fond 16 (Sekretariat HPU-KDB URSSR), opys 1, sprava 963 (Dokumenty (povidomlennia, dopovidni) KDB pry RM URSSR do TsK KPU pro: rezultaty operativno-slidchoi roboty; potochnu operativnu obstanovku; antyradianski proiavy na mistsiakh ta nadzvychaini podii... toshcho, 19.08.1967–09.10.1967), 379 arkushiv.
4. Ibid, fond 16, opys 1, sprava 964 (Dokumenty (povidomlennia, dopovidni) KDB pry RM URSSR do TsK KPU pro: rezultaty operativno-slidchoi roboty; potochnu operativnu obstanovku, antyradianski proiavy na mistsiakh ta nadzvychaini podii; rozshuk ahentiv inorozvidok... toshcho, 10.10.1967–31.10.1967), 295 arkushiv.
5. *Homin Ukrainy*. (November 4, 1967). [In Ukrainian]
6. *D-r Dotsenko u Torontskomu universyteti*. (1970). *Ekran*, 52–53, 27. [In Ukrainian]
7. *Svoboda*. (October 7, 1967). [In Ukrainian]
8. *Ukrainskyi holos*. (October 11, 1967). [In Ukrainian]
9. *Ukrainskyi holos*. (October 18, 1967). [In Ukrainian]
10. *Ukrainskyi holos*. (March 17, 1971). [In Ukrainian]
11. BARRETT, E. C. & FISHER D. (eds.). (1984). *Scientists Who Believe: 21 Tell Their Own Stories*. (1984). Chicago: Chicago Moody Press.
12. *Former Yellowknifers reflect as childhood home comes down*. [Online]. Retrieved from <https://www.cbc.ca/news/canada/north/yellowknife-home-deweerd-1.3574320>. [Accessed 15 October 2018]
13. *Lakeland Ledger*. (January 6, 1973).
14. LUPUL, M. (2005) *The politics of multiculturalism: A Ukrainian-Canadian memoir*. Edmonton; Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.
15. *Russian A-Expert Says He Is Staying in Canada* [Online]. Retrieved from <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP75-00001R000400110006-6.pdf>. [Accessed 12 October 2018]
16. *Scientific abstract Dotsenko B. B. – Dotsenko N. S.* [Online]. Retrieved from <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86-00513R000411020020-1.pdf>. [Accessed 12 October 2018].
17. *Soviet Atom Expert asks Canada Home*. (1969). *Ekran*, 45–46, 11.
18. *Svoboda*. (September 26, 1970).
19. *The Globe and Mail*. (October, 7, 1967).
20. *The Windsor Star*. (October 6, 1967).

Надійшла до редколегії 23.10.18